

kresowości podjęta przez Skórczewskiego to tylko kolejna odsłona polskiej esencji, której chcąc nie chcąc muszą towarzyszyć przemilczenia i nadal, pomimo napisania *Pejzażu postkolonialnego*, milczący Inni.

Logicznym następstwem przyjęcia esencjalnego konstruktów polskiego „ja” jest bowiem to, że autor podzielił pole badawcze na przypadki dostępne jego dyskursowi, a więc definiowalne esencjalnie i przypadki ze względu na esencjalizm negowane, odrzucane, o których istnieniu nawet nie wspomniał, tak jakby nie był świadomy możliwości ich wyodrębnienia lub odmawiał im racji bytu. Moim zdaniem narodowo-katolicka metoda nie odniosła sukcesu, ponieważ przyjęła samoograniczenia badawcze. Autorowi można zarzucić metodologicznie niespójne wpisanie postkolonializmu w swój postsekularny projekt, jednak należy stwierdzić, że jego praca ma esencjalnie spójny charakter. I pod tym względem jest udana.

Katarzyna Glinianowicz

Віталій Чернецький, *Картографуючи посткомуністичні культури: Росія та Україна в контексті глобалізації*, Критика, Київ 2013, ss. 423.

Vitaly Chernetsky to wybitny amerykański specjalista w dziedzinach literatury ukraińskiej i rosyjskiej oraz *gender studies* i postkolonializmu. Tłumaczy z języka ukraińskiego i rosyjskiego (przełożył na angielski między innymi utwory Andrija Bondara, Serhija Żadana, Petra Karmanskiego, Ireny Karpy oraz Jurija Andruchowycza, z kolei na rosyjski prozę Oksany Zabużko), stoi na czele American Association of Ukrainian Studies, organizacji zrzeszającej ukrainistów z Ameryki Północnej. Wykładał literatury słowiańskie na Uniwersytecie Miami i Uniwersytecie Columbia, aktualnie związany jest z Uniwersytetem Kansas. W 2007 roku Chernetsky wydał swoją pierwszą monografię pt. *Mapping Postcommunist Cultures: Russia and Ukraine in the Context of Globalization* (McGill-Queen's University Press), książkę przełomową w kręgu angloamerykańskiej slawistyki i studiów wschodnioeuropejskich. Zestawiając ukraińską i rosyjską kulturę w kontekście globalizacji, Chernetsky pokazuje anglojęzycznemu czytelnikowi uniwersalność postmodernizmu i postkolonializmu oraz dowodzi możliwości zastosowania różnych narzędzi metodologicznych w studiach nad kulturą krajów postkomunistycznych.

W 2013 roku w kijowskim wydawnictwie Krytyka ukazał się autoryzowany ukraiński przekład jego monografii autorstwa Kateryny Botanowej, Olhi Kuryłowej i Tetiany Kononenko pt. *Картографуючи посткомуністичні культури: Росія та Україна в контексті глобалізації* z nową przedmową autora. Sześć lat po publikacji anglojęzycznego oryginału treści zawarte w recenzowanej pozycji pozostają wciąż

aktualne, zwłaszcza jeśli wziąć pod uwagę obecną sytuację kulturową w dwóch największych postkomunistycznych krajach. Książka została podzielona na dwie części poświęcone kolejno Rosji i Ukrainie, poprzedzający je rozdział teoretyczny, dwie przedmowy oraz podsumowanie. Do publikacji dołączono obszerną bibliografię, indeks nazwisk oraz reprodukcję obrazu *Odessa* autorstwa Guillermy Kuitcy.

Odnoszący się zarówno do Rosji, jak i do Ukrainy pierwszy rozdział pracy zatytułowany *Культурна глобалізація „пост»-явища та „друзий світ”* wprowadza podłoże teoretyczne do późniejszych rozważań nad literaturą i kulturą. Autor opisuje w nim wspomniane już w przedmowie trzy zjawiska „post-”: postmodernizmu, postkomunizmu i postkolonializmu oraz typowe dla zachodniego dyskursu naukowego utożsamianie ich z trzema światami zbudowanymi według modelu ekonomicznego: „pierwszym” (postmodernizm), „drugim” (postkomunizm) i „trzecim” (postkolonializm). Na przykładzie obrazu *Odessa* pochodzący z Odessy autor zwraca uwagę na niesłuszne uproszczenie procesu globalizacji do zjawisk amerykanizacji i komercjalizacji, podkreślając w niej wagę (g)lokalizacji i wzajemnego przenikania się kultur. Chernetsky przedstawia wiele angloamerykańskich oraz sowieckich (także postsowieckich) opracowań, opiera się jednak głównie na rozważaniach Frederica Jamesona dotyczących postmodernizmu i projektu mapowania kognitywnego oraz teorii oporu Hala Fostera. Amerykański badacz wielokrotnie polemizuje z przytaczanymi rozważaniami, przez co pokazuje niewiedzę i ignorancję angloamerykańskiego środowiska naukowego w stosunku do problemów „drugiego świata”. Autor dowodzi niezaprzeczalnego istnienia postmodernizmu w Rosji i na Ukrainie, wskazuje również na potrzebę użycia postkolonializmu w dyskusji nad zależnością obu kultur, porównując ich relację do tej między Wielką Brytanią a Irlandią.

Część książki zatytułowana *Постмодерні перетворення комуністичної метрополії* składa się z czterech rozdziałów poświęconych największemu krajowi postkomunistycznemu. W pierwszym fragmencie Chernetsky bada, jak literacki „soc-art” obala dyskurs totalitarny, pokazując jego absurd i spaczenie dzięki konceptualnemu użyciu *lingua sovietica*. Warto zwrócić uwagę na nieszablony wybór analizowanych tekstów: zamiast Dmitra Prigova i Lwa Rubinshteina, dość dobrze znanych zachodniemu czytelnikowi przedstawicielei „soc-artu”, Chernetsky poświęca więcej uwagi twórczości trzech mniej znanych rosyjskich poetów awangardowych — Igora Interieva, Vladimira Druka i Aleksandra Lievina oraz jednego prozaika Vladimira Sorokina.

W rozdziale trzecim Chernetsky poddaje analizie heterotopiczne teksty (zgodnie z myślą Michela Foucalta heterotopiczność polega na przenikaniu się różnych miejsc i czasów akcji, dyskursów *etc.*) autorstwa Michaiła Kurajewa, Wiktora Jero-fiejewa, Wiktora Pielewina oraz Jewhena Laputina. Autor w ciekawy sposób zestawia autorów na pozór różnych i niemających wiele wspólnego, pokazując obecne w ich twórczości zbieżne elementy postmodernistyczne.

Ostatnie dwa rozdziały części poświęconej dyskursowi rosyjskiemu należą do najciekawszych fragmentów monografii. Opierając się na ostatnio coraz bardziej popularnej, jednak nie zawsze zrozumiałej w naszym kręgu kulturowym, metodo-

logii gender, Chernetsky w rozdziale czwartym bada popularność kobiet pisarek na późnosowieckiej i wczesnopostsowieckiej scenie literackiej oraz ich rolę w propagowaniu równości płciowej i dyskursu cielesności. Zaczynając od analizy kontrowersyjnych tekstów autorstwa Eleny Tarasowej i Swietlany Wasylenko, poruszających tematykę gwałtu, przemocy i aborcji, Chernetsky przechodzi do awangardowej poezji Niny Iskrienko i prozy Walerii Narbikowej.

Rozdział kończący rosyjską część książki pt. *Кінець домашнього арешту: сексуальність і текстуральність у сучасній Росії* poświęcono przedstawieniu zagadnienia homoseksualności. Fragment ten jest szczególnie ważny, gdyż dowodzi obecności wątków homoerotycznych w literaturze rosyjskiej, co wydaje się wyjątkowo istotne, jeśli weźmie się pod uwagę homofobiczny dyskurs obecnej władzy i represje stosowane wobec osób promujących tzw. propagandę homoseksualną. Analizując utwory autorów tak różnych, jak Wiktor Jeriofiejew i Vasil Bielov, Chernetsky dowodzi obecności motywów homoerotycznych w literaturze rosyjskiej, pokazując jednak ich homofobiczny charakter (między innymi mizoginiczne przedstawienie seksu lesbijek jako fantazji heteroseksualnego mężczyzny w prozie Jeriofiejewa). Amerykański badacz przechodzi następnie do rozważań nad pośmiertną kanonizacją awangardowego pisarza i jawnego homoseksualisty Jewhenija Charitonowa, szczegółowo analizując odbiór jego postaci w kręgach rosyjskiego literaturoznawstwa (sprzeczność w zachwycie nad jego twórczością i pogardzie przedstawionego w niej homoseksualizmu). Stosując metody teorii queer (w tym zarówno klasyczne teksty E. Kosofsky-Sedgwick i H. Ciquous, jak i te rosyjskie autorstwa między innymi S. Karlinskiego), Chernetsky bada rzekomy wpływ Wasylija Rozanowa na piśmiennictwo Charitonowa oraz rolę autora *Слезы на цветах* na rozwój rosyjskiej sceny literackiej, w tym na pełne praktyk oporu utwory Jarosława Mohutina.

Poświęconą Ukrainie drugą część książki zatytułowano *Постколоніальність у „другому світі”*. Chernetsky zaczyna od odniesienia rosyjskich zjawisk opisanych w części pierwszej do kontekstu ukraińskiego (m.in. elementy „soc-artu” u Wołodymyra Dibrowy, heterotopiczności u Izdryka), po czym przechodzi do opisu najpopularniejszego przejawu postmodernizmu — realizmu magicznego. Po nakreśleniu kontekstu globalnego autor proponuje wiwiesekcję powstałej jeszcze w czasach sowieckich jej ukraińskiej odmiany, tzw. prozy chimerycznej. Analizując utwory twórców, takich jak Walerij Szewczuk, Chernetsky szuka źródeł owego gatunku w folklorze i rodzimych tradycjach filozoficznych i literackich (Kotlarewski, Gogol), dowodzi jednocześnie, iż ukraiński realizm magiczny, podobnie jak ten latynoamerykański, stanowi rodzaj „narodowej alegorii” (Jameson), oporu mającego ogromny wpływ na proces rozprawienia się z kolonialną i totalitarną spuścizną Ukrainy.

W rozdziale ósmym autor przechodzi do przedstawienia twórczości Bu-Ba-Bu, awangardowego ugrupowania literackiego (skrót od ukr. Бу́леск-Ба́лахан-Буфоната) założonego w 1985 roku przez Jurija Andruchowycza, Wiktora Neboraka i Ołeksandra Irwanca. Dzięki karnawalizacji owi poeci w głośnych publicznych odczytach swej twórczości sprzeciwiali się zarówno sowieckiemu dyskursowi władzy,

jak i temu populistycznemu, stawiającemu poetę na piedestale. W dalszej części rozdziału ósmego autor przechodzi do analizy późniejszej prozy i eseistyki Andrucho-wycza, napisanych, jak dowodzi Chernetsky, w duchu poetyki „postkarnawałowej”.

Ostatni rozdział poświęcono zagadnieniu cielesności, płciowości oraz relacji postkolonialnych w ukraińskim dyskursie postzależnościowym. Chernetsky przeciwstawia rosyjskiemu patriarchatowi egalitarny, wręcz matriarchalny charakter kultury ukraińskiej. Opierając się na dokonaniach ukraińskiego literaturoznawstwa (m.in. T. Hundorova, S. Pawłyczko, W. Ahajewa, N. Zborowska — na szczególną uwagę zasługuje polemika Chernetskiego z S. Żerebkinem), autor sięga do obrazów kobiet w twórczości Tarasa Szewczenki oraz dwóch najważniejszych pisarek przejawiających świadomość feministyczną: Łesi Ukrainki i Olhi Kobyłańskiej. Stosując teorię postkolonializmu (m.in. G.C. Spivak, A. McClintock), Chernetsky przeciwstawia obrazy kobiet z utworów pisanych przez mężczyzn twórczości Oksany Zabuzko, najwybitniejszej współczesnej pisarki ukraińskiej, która w swych utworach odnosi się do traumy wynikającej z męskiej dominacji w społeczeństwie oraz doświadczenia kolonialnego Ukraińców.

Analizując doskonale dobrane dzieła ukraińskiej i rosyjskiej kultury, Chernetsky dowodzi, iż postkolonializm, postmodernizm i postkomunizm przenikają się i funkcjonują na wielu różnych płaszczyznach w „drugim świecie”, podobnie jak w „pierwszym” i „trzecim”. Badając osobliwości rosyjskiej i ukraińskiej literatury, autor pokazuje, jak różne są podejścia do problematyki postzależnościowej oraz tożsamości (narodowej, indywidualnej, seksualnej) w Rosji i na Ukrainie, a także sposobów radzenia sobie z traumą postkomunistyczną. Chernetsky idealnie odnajduje się w ukraińskim, rosyjskim oraz amerykańskim kręgu naukowym, dzięki czemu niczym Guillermo Kuitca w *Odessie* umiejscawia kultury Ukrainy i Rosji na mapie świata, pokazując ich podobieństwa i różnice oraz miejsce w globalnym dyskursie postkolonialnym, postmodernistycznym i postkomunistycznym.

Mateusz Świetlicki

Grzegorz Motyka, *Cień Kłyma Sawura. Polsko-ukraiński konflikt pamięci*, Wydawnictwo Oskar, Gdańsk 2013, ss. 120.

Dmytro Klaczkowski, ps. „Kłym Sawur” (1911–1945), dowódca Ukraińskiej Powstańczej Armii (UPA) na Wołyniu, w opinii wielu polskich historyków był inicjatorem masowych mordów na polskiej ludności, ponoszącym bezpośrednią odpowiedzialność za śmierć kilkudziesięciu tysięcy wołyńskich Polaków. Zabity przez NKWD, dla licznych Ukraińców jest dziś bohaterem — „rycerzem bez skazy”, poległym w walce o wolność ojczyzny. Grzegorz Motyka zastanawia się nad sposobem